

Ціна 1 крб.

ДОЛАРОПОКЛОННИКИ

ІЛЮСТРАЦІЇ В. ГРИГОР'ЄВА

«РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»

1953

Марк ТВЕН

Редактор Ф. Маківчук
Техредактор В. Довгаленко
Коректор Й. Галенко

*

долларопоклонники
(На украинском языке)

*

Ціна 1 крб.

БФ 04602. Зам. 2204. Підписано до друку 25. IX. 1953 р. Тираж 100.000.
Формат паперу 70×105^{1/32}. 1 папер. арк., 2,66 друк. арк.

Друкарня видавництва «Радянська Україна», Київ, Прозорівська, 59.

1. СЕНАТОР КЛАРК ІЗ МОНТАНИ

Цими днями мені подзвонив один із моїх друзів — скажімо, Джонс — і запросив на обід до клубу Юніон Ліг. Знаючи, що я, як правило, завжди відмовляюся від вечірніх запрошень, а поготів од тих, де присутнім загрожує значна кількість застольних промов, Джонс сказав, що я зможу піти з обіду, тільки-но мені стане скучно.

Джонс — мій хороший приятель, і тому я вирішив зламати — заради нього — своє правило. Правда, я відразу пошкодував про це, коли дізнався, що на обіді будуть лише десять чоловік і серед них сенатор Кларк із Монтани! *) Хоч я дуже невиагливий у житті, проте, зносини з тваринами типу містера Кларка — понад мої сили... Але я дав згоду, й відмовлятися було пізно!

Сенатор США — взагалі досить сумнівна посада. Недавно, приміром, ми відправили одного сенатора в тюрму, і я переконаний, що серед тих, хто уник подібного просування по службі, немає невинних:

*) Банкір і власник кам'яновугільних шахт Кларк був обраний до сенату завдяки хабарам, підкупам і шахрайству.

ні про одного сенатора Сполучених Штатів не можна сказати, що він «невинний». Всі вони обкрадають казну, подаючи голоси за явно злочинні закони, ламають державну присягу при всякій слушній і не слушній нагоді.

Я, мабуть, можу принести в жертву — на кілька годин — свої моральні принципи і зустрітися з сенатором — середнім злочинцем, але Кларк Монтанський — це вже занадто! Кожне немовля знає, що Кларк купує представників влади і судових чиновників так само просто, як інші купують їжу або одежду. Він довів майстерність підкупу до такої досягнення, що в Монтані саме слово «купленій» — щодо кожного чиновника — вже не здається чимсь вартим догани. Я не знаю, чи знайдеться в Америці людина, яка в моральному відношенні стоїть нижче високоповажного сенатора Кларка! Ті, хто обрав Кларка до сенату, прекрасно знали, що його справжнє місце — на каторзі,— адже ж мерзеннішої особи в нашій республіці не народжувалося від часів Твіда! *).

...Так-от, я в маленькій вітальні клубу Юніон Ліг, де сервіровано обід на десять осіб. Виявилося, що гість із Монтани не просто один із запрощених, а що весь обід справляється на його честь. Мої сусіди справа і зліва повідомили мене про причини, які викликали цей обід: містер Кларк передав у тимчасове користування клубові Юніон Ліг (до речі, цей клуб вважається найвпливовішим і, мабуть, найбагатшим з усіх політичних клубів США) колекцію

*) Твід Уельям — американський політичний діяч минулого сторіччя, що заробив на хабарах і підробках кілька десятків мільйонів доларів. Ім'я Твіда стало синонімом підкупності.

картин. Мої сусіди вважали цей акт проявом надлюдської щедрості. Захлинаючись од захоплення, вони сказали мені, що коли скласти всі пожертвування містера Кларка клубові Юніон Ліг (включаючи й витрати на перевезення картин), то сума становитиме сто тисяч долларів!

Од мене чекали захоплених вигуків або бурхливих оплесків, але я не виправдав надій джентльменів і залишився байдужим. Я й не міг реагувати інакше, бо хвилину тому ці ж джентльмени сказали мені, що офіціальний річний доход містера Кларка становить 30 мільйонів долларів!

Я пригадав єдиний благодійний жест, що його за все своє життя вчинив досить відомий Джей Гуд *), коли в місті Мемфісі (штату Теннесі) спалахнула найлютіша епідемія жовтої пропасниці. Цей шахрай, що купається в мільйонах, пожертвував на користь потерпілих... п'ять тисяч долларів! Це був доход містера Гуда за... одну годину! Одна година нічогонероблення приносила йому п'ять тисяч, цент у цент, чистого прибутку! І він пожертвував цю суму вмираючим! Яка жертва! Яке благородство! Буря захоплення й зворушення пронеслася по сторінках газет: усі мусили переконатися, що коли мільйонер дає п'ять тисяч умираючим бездомним людям, п'ять тисяч, за які він може купити першого-ліпшого суддю,— це визначний приклад благородства й святості, нечуваний в історії Америки.

...Президент клубного комітету образотворчих мистецтв відкрив обід. Він почав з старої, бородатої заяви, що «сьогодні застольних промов не буде».

*) Джей Гуд — мільйонер, найкрупніший фінансовий аферист XIX сторіччя.

Тільки отут я добре зрозумів, у яку я компанію потрапив! І найнудніший монолог, що почався слідом за цим, підтверджив мої припущення. Боже мій, що плів цей головуючий йолоп. Він виголошував такі дурниці, від яких кожному, хто ще не втратив розуму, стало б соромно за людський рід... І все це в архідідівській манері, з гарніром із старозавітних дотепів... Коли б до цієї обідньої кімнати ввійшла яка-небудь розсудлива людина, вона б подумала, що потрапила на якесь богослужіння, що відбувається в присутності самого божества. Розсудлива людина дізналася б, що містер Кларк — найблагородніша істота з усіх, кого створили Американські штати, що містер Кларк, нашпигованій по вінця найдовершеннішими чеснотами, що містер Кларк найвеликодушніший, найщедріший, найбезкорисливіший джентльмен на земній кулі...

Цим доларопоклонникам і на думку не спадало, що містер Кларк просто кинув мідяка в простягнуту шляпу клубу, бо містеру Кларку обійтися без цієї офіруваної суми однаково, як без кількох центів!

Коли промовець закінчив свій панегірик, підвівся президент клубу Юніон Ліг і продовжував кадити. Його нудило низькопоклонством, він не знав, де подіти від захоплення цим злочинцем.

Потім, при звуках «Боже, спаси короля», підвівся містер Кларк. Він цілу годину вихвалював сам себе з таким запалом, що затмарив промови попередніх ораторів.

Сорок років спостерігав я людську дурість і пиху, але ніколи не бачив нічого, навіть приблизно схожого на ідіотство і самовдоволення цього державного мужа!..

Я вельми вдячний Джонсу за те, що він дав мені змогу побачити подібне богослуження. Раніш я гавдав, що знаю всі різновидності тварюк,— виходить, що я помилявся. На моїх очах люди лягали в багнюку й, б'ючи себе в груди, молилися Доларові та його власникові. Я, звичайно, читав про це в газетах, чув розповіді друзів, одного разу сам написав про це, але особисто бути при такій гидоті мені пощастило вперше!..

2. «ХРАМ СВОБОДИ»

У минулому наш моральний рівень був досить високий. До Джая Гуда існував вираз, не позбавлений деякої привабливості,— «Преса — храм свободи». В додугдівські часи це вимовлялося цілком серйозно й вважалося істиною, але дзвінкі слова про свободу давним-давно вимерли, і тепер подібні афоризми звучать, як сарказм...

Недавно містер Гугенхейм підкупив законодавчі збори штату Колорадо і став сенатором Сполучених Штатів. Так роблять усі бажаючі стати сенаторами, і в цьому немає нічого оригінального. В усякому разі, містер Гугенхейм вважає, що вся його передвиборна діяльність цілком законна, тим більше, що колорадський «храм свободи» — газета «Денвер-пост» (яка вважається найбільш авторитетною газетою штату) — пише:

«...Так, містер Гугенхейм витратив солідну кількість доларів на своє обрання, але це робиться і в інших штатах. Вчинок містера Гугенхейма — звичайний. Штат Колорадо матиме кращого з сенато-

рів, якого будь-коли знала історія: містер Гугенхейм доб'ється припліву капіталів до нашого штату. Він зробить те, чого не міг зробити його попередник — Том Паттерсон. Гугенхейм саме та людина, яка нам потрібна. Він не удосконалюватиме світу. Час покинути ці марні спроби — за дві тисячі років вони ні разу не принесли успіху! Народ обрав містера Гугенхейма, і наслідки виборів мусять бути затвержені, навіть якщо містер Гугенхейм і витратив на свою передвиборну кампанію мільйон доларів!».

Купуючи те, що в давнину звалося «сенаторськими привileями», містер Гугенхейм купив не всіх членів законодавчих зборів штату Колорадо, як це робили його попередники, а проявив розумну ощадність і придбав голоси більшості — саме ту кількість, яка потрібна для перемоги.

Це обурило непідкуплену меншість. Вона почала наполягати на розслідуванні: чи правильно обрано Гугенхейма? Проте більшість (тобто ті, хто одержав гроши) забалтувала пропозицію меншості. І навіть більш того — добилася вилучення резолюції меншості з протоколів зборів! Очевидно, це можна пояснити соромливістю: адже ж навіть найзапекліший шахрай, бандит, ворюга і той не хоче бачити свого зображення в портретній галереї злочинців...

3. ГАНЬБА ЛЮДСТВА

У минулому році на банкеті, влаштованому клубом «По всій землі», на покуті сидів відставний генерал. З властивим йому запалом він гаркнув:

— Ми повинні пишатися з того, що належимо до англосаксів. Англосакси — рішучі люди: коли нам що-небудь потрібно, ми йдемо й берємо!

Ці слова зустріли бурхливою овацією. За столом сиділо чоловік сто — багато хто в офіцерських мундирах. Кілька хвилин тривало захоплення, викликане короткою промовою відставного генерала.

Сам же генерал, який виригнув це словесне маячення з печінки чи з стравоходу — не знаю, де він тільки його виносив! — у цей момент сяяв од щастя...

А якщо спробувати перекласти генеральське відкриття на звичайну мову, то воно означає:

— Ми — американці — ворюги, бандити й грабіжники і цим дуже пишаємося!

І хоча ці слова чули присутні повнолітні американці, у жодного з них невистачило промадянської мужності встати й заявiti, що йому соромно за цивілізацію і що його обгортає жах од думки про те, що людство має цілковите право вважати англосаксів своєю ганьбою!

Mark TWEN

Як приймаються закони про асигнування

Уривок з роману «Позолочений вік»

В уривкові розповідається про те, як глава шахрайського підприємства — «Навігаційна компанія по експлуатації сточної води ріки Колумбії» — розповідає головному інженерові Гаррі Бріерлі про те, як приймаються закони про асигнування в американському конгресі.

— Асигнування? Ви маєте на увазі оту пустяковину в 200 тисяч доларів?

— Так. Але я не гадав, що 200 тисяч — це така пустяковина. Хоч я, звичайно, можу погодитись, що це не така вже й велика сума. Але де ж все-таки ці гроші?

— Мій дорогий сер, ви дивуєте мене. Ви, очевидно, не знайомі з подібними речами. Інакше ви не чekали б так багато від першого асигнування. Воно й не призначалося для чогось особливого. Це була просто м'яка підстилка в сито, щоб у майбутньому квочка могла висидіти справжні асигнування.

— Ви це стверджуєте? Що ж, ці гроші були міфом чи дійсністю? Яка їх доля?

— А справа стоїть надзвичайно просто. Асигнування, відпущене конгресом, коштує багато грошей. Давайте зробимо деякі підрахунки. Більшість у па-

латі представників — 4 депутати — обходиться, скажімо, в 10 тисяч доларів на душу — всього, значить, 40 тисяч доларів. Більшість у сенаті, скажімо, купується за такою ж розцінкою. Отже, ще 40 тисяч. Деяка мзда одному або двом головам якихось там сенатських комітетів. От вам ще 20 тисяч доларів. Як бачите, 100 тисяч доларів уже немає. Це лише для початку. Тепер пригадаємо інші витрати. На нашу користь сенаторів обробляло 7 мужчин. Кожному треба було заплатити по 3 тисячі. Це складає 21 тисячу. Обробляла сенаторів також одна дама. Вона відірвала цілих 10 тисяч. Треба було також платити кільком сенаторам з дуже високими моральными якостями. А сенаторам з такими якостями і платити треба більше, бо вони задають тон при проведенні законопроекту. А ще ж треба подумати й про всякую мізерію, про сенаторів з провінції, які ніколи ні за що не голосують без відповідної плати. Таких, скажімо, виявилося 20 штук, кожному довелося всунути по 500 доларів, от вам їще 10 тисяч. Потім обіди для членів конгресу — всього 10 тисяч доларів. Купа подарунків для дружин конгресменів та їхніх дітей — правда, на це багато грошей не треба, ну, скажімо, ще 10 тисяч доларів. Далі йдуть видатки на публікації: друковані карти, літографії, брошури, світові карти-плакати, об'яви в 150 газетах, причім кожен рядок коштує теж не один цент... А газети повинні бути нашими, інакше все можна провалити. О, мій дорогий сер, друковані об'яви розоряють людину!.. Тепер підрахуємо, відкинувши дрібниці... Всього, значить, на друкування — 118.254 долари 42 центи.

— Що?!

— Так, так. Запевняю вас — публікації — це не дрібниця!.. Далі йдуть пожертвування на погорільців Чікаго і на погорільців Бостона, на сирітські будинки та на інші дурниці. Великими літерами назва компанії на чолі списку жертвувателів і поряд цифра 1000 доларів — це козир, сер! Це найкраща реклама в світі. А ще коли ваша пожертва носить релігійний характер, то й священик не забуде згадати компанію в проповіді. Найкраща реклама в світі — це добровільне пожертвування. Ми витратили на це 16 тисяч доларів.

— Боже мій!

— Так, так. Мабуть, чи не найбільшим нашим досягненням в галузі реклами була просякнута духом смиренності й покори стаття одного з високопоставлених урядових чиновників про наші добре діла в релігійній газеті, що розходиться величезними тиражами. Вона неймовірно піднесла наш авторитет в очах благочестивої бідноти. Релігійна газета — це, скажу я вам, найкраща з кращих реклам. Вашу статтю вміщують там на найбільш виграному місці серед оповідань. І якщо в статті є кілька цитат з старого завіту і кілька висловів про користь від помірності, та трохи слізливої нісенітниці про нездільні школи і кілька сентиментальних зітхань про «дорогих божому серцю чесних сіромашних бідняків» — вона ніби зачаровує народ, і жодній людині в світі навіть на думку не спаде, що це всього-навсього рекламна об'ява!..

— Але послухайте... Я гадаю, ви трохи помиляєтесь, коли кажете, що голоси в конгресі нам щось коштували. Мені про це дещо відомо. Я дозволив вам говорити, тепер дозвольте мені вислови-

тись... Що ви скажете, якщо повідомлю вас, що я був у Вашингтоні, коли обговорювався закон про асигнування? Що ви скажете, коли я додам, що я особисто проводив законопроект? Так, сер, я провів у життя цю пустяковину й, уявіть собі, не заплатив жодного долара за голоси і нічого не обіцяв! Мій дорогий сер, я вимушений спростовувати деякі ваші слова про витрати. Навігаційна компанія не сплатила членам конгресу і сенаторам жодного цента!

Директор компанії лагідно й привітно посміхнувся і спітав:

— Ви впевнені в цьому?

— В кожному моєму слові!

— Ага, тоді це трохи змінює стан речей... Ви, звичайно, знайомі з членами конгресу, інакше б вам не пощастило так близкуче влаштувати справи?

— Я знаю їх усіх, сер! Я знаю їх жінок і дітей, їхніх немовлят. Я навіть узяв собі за правило бути в хороших відносинах з їх лакеями. У мене хороша, навіть фамільярні стосунки з кожним членом конгресу.

— Дуже добре. Тоді вам, певно, знайомий їх почерк, їх підписи?

— О, я знаю їх почерк, як свій власний. Я досить довгий час листувався з ними. А щодо підписів, то я знаю навіть їх ініціали.

Директор компанії підійшов до сейфа, відкрив його й витягнув звідтіль пачку листів і розписок.

— Ну, от побачимо,— сказав він.— Ви вірите у справжність цього листа?.. А цей підпис вам відомий? А цей? Знаєте ви, чиї це ініціали?.. Чи, може, по-вашому, це підробка?

Гаррі скам'янів... У нього пішла обертом голова, коли він побачив усі ці розписки й листи, що стверджували одержання членами конгресу величезних хабарів. Та в кінці одного листа він побачив підпис, який допоміг йому опритомніти. У нього навіть засвітилися очі й заграла посмішка на устах.

Директор сказав:

— Вас дивує це ім'я? Ви ніколи не думали, що він може хапнути? Але ми ніколи й не сподівалися здійснити що-небудь без його допомоги. Він — наша головна опора... Ну, яке враження справили на вас ці листи й розписки?

— Мені нічого сказати. Я бачу, яким безмозким ідіотом я був!

— То нічого,— сказав директор, складаючи листа.— Гадаю, що ви непогано провели час у Вашингтоні. Дуже мало людей могли б провести там законопроект про асигнування, не підкупивши жодного...

— Годі, годі, містер директор! Я забираю всі свої слова назад. Сьогодні я розумніший, ніж учора... Але як стоять тепер справи у нашій компанії?

— Що ж... Наш борг становить тепер 25 тисяч доларів. Крім того, доводиться платити службовцям і витрачатися на рекламу.

— Значить, у наступному місяці ми вилетимо в трубу?

— Ні в якому разі. Ми одержимо ще одне асигнування.

— О, я розумію. Але ж це значить ще одне розорення.

— Анітрішки!

— Але як же? Коли таким шляхом добиватися того асигнування?

— А все ж ми одержимо ще одне асигнування.

— Але навіщо? Воно ж себе не окупає!

— Ні. Наступне асигнування буде 500 тисяч, а ще через місяць ми попросимо асигнувати мільйон доларів.

— Так, але в скільки це вскочить?

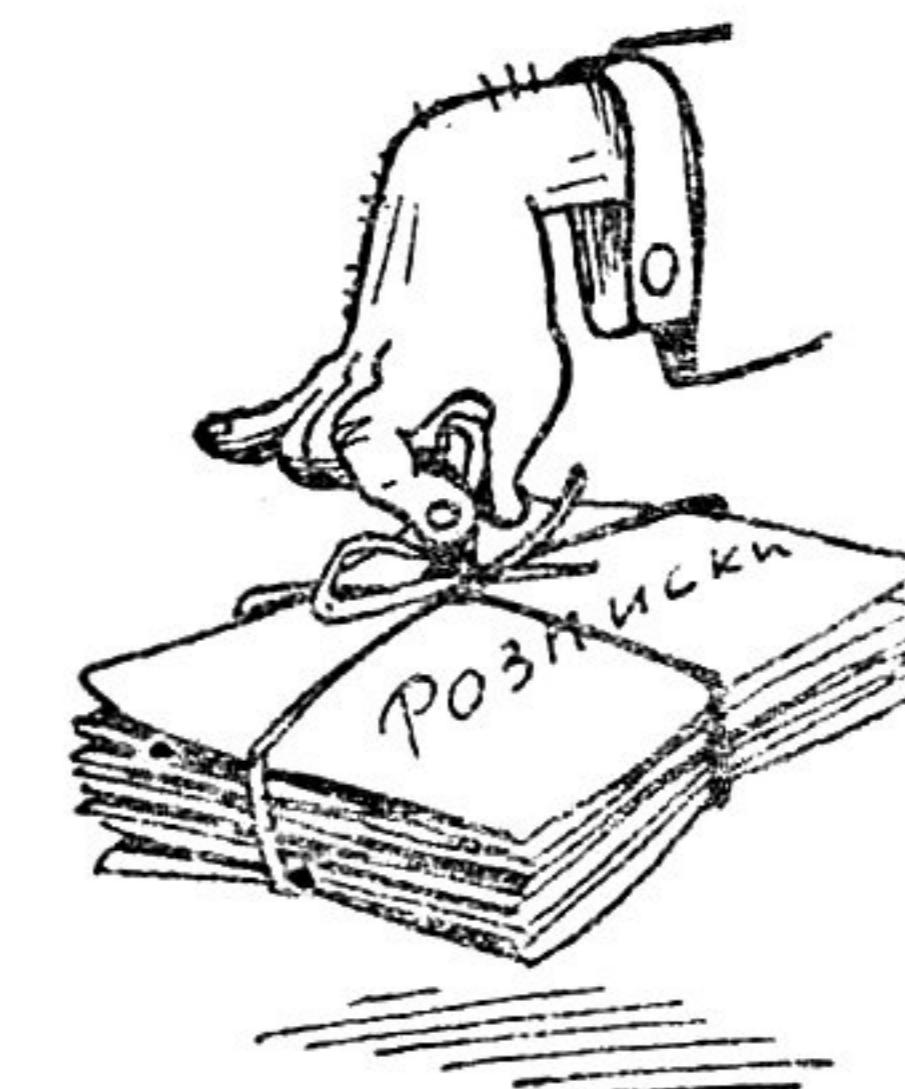
Директор компанії посміхнувся й, ніжно погладивши пачку листів і розписок, сказав:

— Всі ці люди залишаються членами конгресу і нам не треба буде платити їм ані цента. А вони трудитимуться, як буйволи, захищаючи наші інтереси, це їм піде тільки на користь.

Гаррі замислився, а потім зауважив:

— Ми щороку виряджаємо місіонерів у далекі країни, щоб цивілізувати нижчі раси. Наскільки краще, наскільки дешевше було б, якби всі ці язичники могли приїхати сюди і напитися водички з благодатних джерел нашої цивілізації.

— Цілком згоден з вами, дорогий сер. Але вам треба вже йти... Прощавайтесь. Заходьте, коли проходитимете мимо. Прошу, будь ласка, не забувайте!..

При
гарні реці

(ОПОВІДАННЯ)

Письменник Марк Трейвен прийшов до готелю «Уолдорф» на п'ять хвилин раніше призначеного часу. Тому, перед тим, як піти до ліфта, він погуляв по вестибюлю.

Письменник, одягнутий у свій кращий костюм (кращий з двох, що в нього є), був трохи схильований наступним побаченням з містером Колуеллом. Щоправда, особливих надій він не плекав, та, втім, як знати? І коли Трейвен наказав підняти себе на двадцять дев'ятий поверх, він був дуже задоволений.

— Хороша годинка! — сказав ліфтер.

— Дуже,— погодився Трейвен, бо в цю мить наявність погода — і та здавалася йому прекрасною.

Коли двері номера, що його займав містер Колуелл, розчинилися, Трейвен зайшов туди з виглядом, що поєднував, на його думку, в достатній пропорції скромність і самовпевненість.

Його зустріла міс Діл, брюнетка років тридцяти, дуже гарненька. Але по обличчю її було помітно, що робота у містера Колуелла — це далеко не пік-

нік. Напередодні міс Діл снідала з Трейвеном у ресторані, вони розмовляли про справи, й ось тепер вона представила письменника містеру Колуеллу, який, не підводячись з крісла, помахав ручкою, запрошуючи Трейвена сісти.

Сам містер Колуелл зручно сів спиною до вікон, а Трейвена посадив у глибоке крісло проти себе. На Колуеллі був зелено-червоний картатий халат, шарф, штани й пантофлі з такої ж картатої тканини. На пальцях — обручка і перстень-печатка з величезним діамантом. Трейвен думав, що Колуелл значно молодший, насправді жому було не менше шістдесяти.

— Це Марк Трейвен, письменник,— сказала міс Діл.

— Завжди щасливий познайомитись з талантом,— сказав містер Колуелл.

І Трейвен, який, щоб не осоромитись, поспішно згадував кінокартини фірми містера Колуелла, кивнув головою й сказав, що він дуже радий бути тут, що це його перша зустріч з видатним голлівудським діячем і що це велика честь, бо він, Марк Трейвен, зразу зустрівся, мабуть, з найвидатнішим з усіх директорів голлівудських кінофірм.

— Це честь для мене,— сказав містер Колуелл.— Адже людину, яка не поважає талант, не можна поважати. І хоч мені не завжди і не в усьому віддають шану таланти, але сьогодні в мене сам Томас Джейферсон...*).

— Томас Джейферсон?! — здивувався Трейвен

*) Томас Джейферсон, президент США з 1801 по 1809 рік.

— Томас Джефферсон,— повторив містер Колуелл, вимовляючи це ім'я з любов'ю й пошаною.— Звичайно, ви надто молоді для Джефферсона...

— Для Джефферсона? — перепитав Трейвен.

— А втім, він колись сам був молодим.

— Хто?!

— Томас Джефферсон,— посміхнувся містер Колуелл.

— Мабуть,— погодився Трейвен, безпорадно дивлячись на міс Діл. Але міс Діл, яка сиділа в другому кінці величезної кімнати, байдуже мовчала.

— З усіх людей на світі,— пояснив містер Колуелл,— чи був хтось більш великий, ніж Томас Джефферсон?

Трейвен похитав головою, щоб виграти час і обратися духу.

— Вашінгтон? Лінкольн? Теодор Рузельт? І вже ніяк не Франклін Делано Рузельт, ні, цього ви не побачите десь на скелі вирізьбленим з каменя. Так, ніхто не може зрівнятися з Джефферсоном.

— Може бути,— промовив Трейвен.

— Коли б я мав талант і був вільний у виборі теми, я б сказав самому собі: «Продовжуй писати про Джефферсона».

Трейвен нерішуче сказав:

— Я написав книгу «Громадянин Пейн» *), містер Колуелл.

*) «Громадянин Пейн» — роман Говарда Фаста (отже, можна припустити, що події, викладені в оповіданні, якоюсь мірою автобіографічні) про Томаса Пейна, революційного письменника XVIII сторіччя, учасника війни за незалежність. Реакціонери цікують цю книгу, вилучають з бібліотек тощо. Голлівудський магнат, виведений в оповіданні під прізвищем Колуелла, проявляє кричуще неузвітво: він плутає Трейвена, автора роману про Томаса Пейна, з Кінгслі, автором п'єси про Томаса Джефферсона, а також роман «Громадянин Пейн» з кінокартиною «Громадянин Кейн» (про газетного видавця Херста), поставленою режисером Орсоном Уеллесом.

— З Орсоном Уеллесом,— посміхнувся містер Колуелл, але посмішка враз зникла з його обличчя.— Це теж талант. Уеллес — талант, якщо він вас не розорить і не пустить з торбою по світу. Він не повинен був втрутатися в політику. Політика — це поцілунок смерті. Ось чому ви дуже розумно робите, що пишете про Томаса Джефферсона. Джефферсон — не політика. Джефферсон — безсмертя. Коли ж ви берете газетного видавця і робите картину про нього — це політика. Орсон Уеллес — талант, я його визнаю, а талант треба поважати, тому я поважаю Уеллеса.

Трейвен кивнув.

— Але не так, як я поважаю Джефферсона, — додав містер Колуелл.

— Звичайно,— сказав Трейвен.

— А чи є в Голлівуді місце для Томаса Джефферсона? — глибокодумно спитав містер Колуелл.

— Я плекав надію щодо Пейна... — почав Трейвен.

— Ви в паях з Орсоном Уеллесом?

Трейвен похитав головою, почуваючи себе, як сліпий край безодні.

— Так не говоріть про нього! — сказав містер Колуелл. — Якщо героя одягнути в короткі штани, то публіка сміятиметься, навіть коли перед нею виявиться сам Томас Джефферсон.

— Сер?

— Костюмна п'єса з участю Бінга Кросбі — це інша справа. Я не проти сміху. Світ має бути сповнений сміху. Але не треба сміятися з Томаса Джефферсона.

— Так, сер,— сказав Трейвен.— Але я боюся, що ви сплутали Томаса Джофферсона з Томасом Пейном.

— Це Уеллс їх сплутав. Уеллес — талант, але коли він приде до мене і захоче працювати даром, я його не візьму.

— Фільм Уеллеса називається «Громадянин Кейн», сер,— тихо сказав Трейвен.

— Але це не Джофферсон! Я сказав собі: «Навіть коли це буде моєю станньою картиною, навіть коли я втрачу на ній мільйон доларів, я все-таки зроблю Томаса Джофферсона. Це мій громадський обов'язок, весь світ може дивитися на Америку Томаса Джофферсона! Але, можливо, ще не настав час? Коли я в чомусь маю сумнів, навіть маленький, то я кажу собі: «Ще не час»...

— Так, сер...

— Звичайно,— додав містер Колуелл,— якщо в ній будуть три гарні речі, вона дасть гроші.

— Сер?

— На світі є три гарні речі, містер Трейвен. Три гарні речі — це безсмертя. Є у вас три гарні речі — і ви зробите гроші навіть на користі суспільству.

— Так, сер.

— А що, якби я попросив вас назвати три гарні речі?

— Перші-ліпші три гарні речі? — нерішуче спітав Трейвен.

— Ні, ні. Бачите, талант — це річ. У вас талант на Томаса Джофферсона. Ви повинні продовжувати писати про Джофферсона. Це дасть користь суспільству. Чи можна написати надто багато про Томаса Джофферсона?

— Не знаю.

— Ваша п'єса принесе користь суспільству. Кожна людина в Америці повинна подивитися вашу п'єсу.

— Мою п'єсу? — спитав Трейвен.

— Так, про Джейферсона. Джейферсон — це безсмертя. Але є три гарні речі, які дають безсмертя в касі: це красива любов, красива музика, красивий сміх. Ось вони, ці три речі! Це ж краса! Якщо ви зробите картину без них — нехай навіть про Томаса Джейферсона,— що у вас вийде?

Трейвен знизав плечима.

— Послуга суспільству. І тільки. А каса буде порожня,— містер Колуелл підвівся, даючи знати, що розмова закінчена.

— Я був щасливий познайомитися з вами. Я завжди щасливий, коли знайомлюсь з талантом. Талант — найцінніша річ на землі. Вам не можна іхати в Голлівуд, містер Трейвен, не можна вбивати свого таланту. Продовжуйте писати про Томаса Джейферсона...

Зачинивши двері за письменником, Марком Трейвеном, містер Колуелл повернувся до міс Діл:

— Я плачу вам триста на тиждень, щоб ви приводили до мене божевільних лунатиків? — сказав він.— Я плачу вам за те, щоб гаяти свій час?

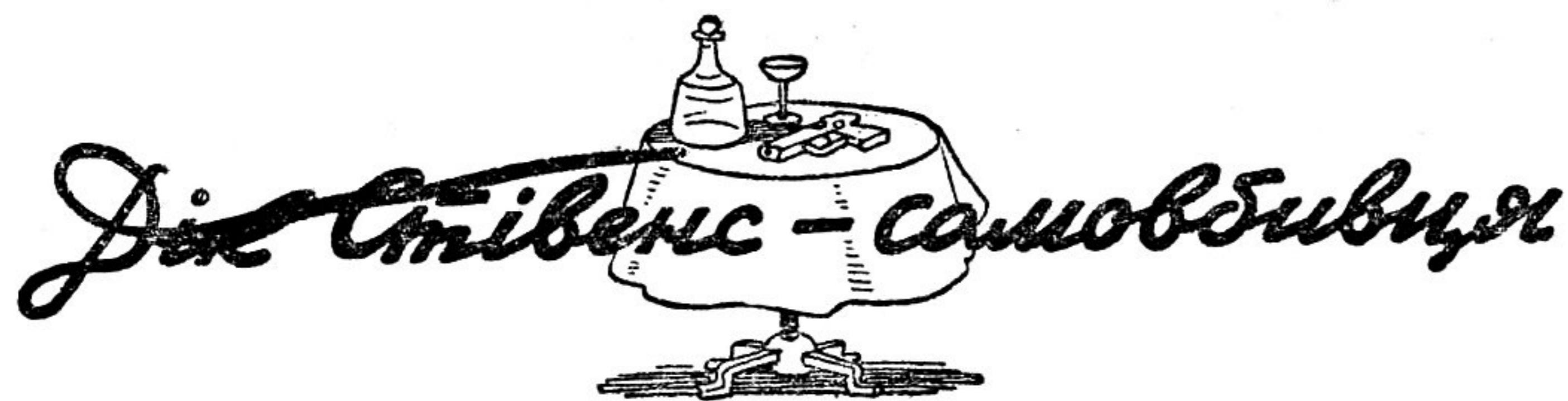
— Пробачте, містер Колуелл,— відповіла міс Діл,— ви, здається, сплутали його з Сіднеєм Кінгслі...

— З ким?!

— З тим, хто написав «Патріоти», п'єсу про Джейферсона. А містер Трейвен написав про Томаса Пейна.

— Мені потрібен Орсон Уеллес, як кір або коклюш. Слухайте, міс, якщо вам необхідно приводити до мене таланти, то, будь ласка, не приводьте лунатиків. Без них я як-небудь проживу!

— Що ж ви пропонуєте? — спитав директор мюзік-паласу, зручніше вмощуючись у кріслі й запалюючи сигару.

— Самовбивство! — сказав чоловік, що стояв по той бік столу. — Новий атракціон — самовбивство на очах у публіки. Умови вигідні: ви зобов'язуєтесь поховати мене як найпристойніше: з оркестром, у свинцевій труні, на кращому кладовищі...

— Ви божевільний! — спокійно сказав директор, розглядаючи бліде обличчя незнайомого, його драний одяг. — А що, голубе, коли я спіймаю вас на слові й примушу підписати контракт?

Незнайомий засміявся.

— Сер, гляньте на моє лахміття! Гляньте на мене! Хіба це життя — їжа з смітників, почівля під мостами... Мені остогидло жити. Я хочу померти красиво й бути впевненим, що мене поховають як лорда... Я давно зважився на це!

Дивлячись на байдуже обличчя директора, ніхто б не міг подумати, що мозок його працює в скаженому темпі.

«Непоганий бізнес... — міркував директор, пускаючи кільцями дим. — Хіба не однаково, коли йде йому помирати? Нехай стріляється у мене в те-

атрі, на сцені... Геніально! Я влаштую йому спеціальну виставу, вночі! О першій годині ночі закінчується спектакль, а він стрілятиметься о третій. Чудова сенсація!»

— Але в мене будуть ще деякі умови, — віз далі самовбивця. — Я хочу перед смертю розповісти публіці свою біографію.

— Гаразд, — сказав директор. — Я згоден. З полісією я домовлюся сам. Ну, здається, все?

— Мені більш нічого не треба, — байдуже сказав незнайомий.

Директор натиснув на кнопку дзвінка й, коли до кабінету заглянув секретар, наказав:

— Містера Фельджіна до мене! І хай він принесе бланк контракту! Фельджін — це наш юрист, — пояснив директор. — Зараз ми офіціально оформимо нашу угоду. Як вас звати?

* * *

Нянька з дитячою коляскою мов укопана зупинилася біля рекламного щита. За хвилину до неї приєднався конторник. Потім до афіші підійшов продавець цигарок. Потім ще якісь люди... Цивільні... Військові... Жінки, діти, старі...

Яскравочервоні літери гіпнотизували перехожих:

ТІЛЬКИ ОДИН РАЗ!

УНОЧІ З 19 НА 20 ЛИПНЯ
ВСІ ДО МЮЗІК-ПАЛАСУ!

НЕПОВТОРНИЙ АТРАКЦІОН!
ФЕНОМЕНАЛЬНИЙ НОМЕР!
ДІК СТІВЕНС,

колишній студент Брестонського коледжу, 25 років, неодружений, розкаже про свої блукання, після чого скінчить життя

**САМОГУБСТВОМ
НА ОЧАХ У ПУБЛІКИ!
ПОСПІШАЙТЕ! НЕ БАРІТЬСЯ
ПРИДБАТИ ҚВИТКИ!!!**

— Це якийсь ненормальний! — сказала молода дівчина своєму літньому супутникові.

— Хтозна, — відповів той.

— Оце так-так! — захоплювалися хлопчаки.

Продавець цигарок розхвилювався, взяв з лотка найдорожчу сигару, запалив її і спітав у хлопчаків:

— Як швидше потрапити звідсіль до мюзік-паласу?

— Так, це, гляди, цікавіше, ніж скачки! — захікав тип у спортивній куртоці. — Б'юсь об заклад, що він буде стрілятись, а не різатиметься! Один на десять!

— Якась афера! — сказав, прочитавши афішу, гладкий клерк і рушив далі.

— Ти, кабан, мабуть, перший побіжиш дивитися на цю «аферу», — крикнув хтось..

* * *

...Уже з вечора біля мармурових колон мюзік-паласу зібралася натовп зівак. Над касами тріпотіли на вітрі нашвидку розвішані аншлаги:

ҚВИТКИ ПРОДАНО!

Неонові літери спалахували на даху мюзік-паласу:

ДІК СТІВЕНС! ТІЛЬКИ ОДИН РАЗ! ДІК СТІВЕНС!

Лейтенант поліції О'Лері сидів у кабінеті директора мюзік-паласу, потягував віскі, розведене апельсиновим соком. Сам директор стояв біля вікна й, задоволено посміхаючись, дивився на море голів біля входу. Недарма його вважали одним із найспритніших антрепренерів у США! У нього в останній момент — коли вже складалася афіша — народилося побоювання: а раптом Стівенс роздумає? Втіче, не з'явиться... Правда, за ним стежать, але раптом? Тоді пропали долари! Доведеться повернати гроші за квитки! Ганьба! І — головне — збитки! Але директор знайшов вихід: він не продав у касах жодного квитка! Він одразу ж вивісив аншлаг! А перед початком наймані продавці торгували квитками серед натовпу біля входу. Але замість номінальної ціни (від 10 до 50 долларів) удавані перекупники правили втрічі дорожче. Так застрахував себе директор від збитків.

— Якщо самогубство навіть не відбудеться, — розраховував він, — то я зароблю більше, ніж за два вечори. Звичайно, гроші доведеться повернути, але повернути через каси. За ціну, визначену на квитку... Нас не обходить, за скільки його купили в якоїсь приватної особи, — ціна є ціна! А різниця залишитися в мене!

Директор ще раз глянув на натовп біля входу й подумав:

— У кожному випадку, це непоганий бізнес!

— Замолоду мені трапилася така пригода, — сказав лейтенант О'Лері. — Я заарештував самовбивцю. Мені повідомили, що крамар-бакалійник

30

з нашої вулиці вирішив повіситись. Я взяв фотоапарат і сховався на горищі бакалійної крамнички. Цей крамар був, мабуть, трохи не при своїх... Хіба нормальна людина буде зарані лаштувати петлю та всілякі інші механізми? Так-от, коли він просунув голову в петлю я спочатку сфотографував його, щоб у мене був речовий доказ, а потім арештував... За це я дістав перший чин!

— Але сьогодні, лейтенанте, ви, сподіваюсь, поводитиметесь чесніше? — спітав директор, і хитрі біки заграли в його очах.

Лейтенант одшив віскі, підморгнув директорові й сказав:

— Сер, по-перше, в мене немає інструкцій... Певних інструкцій. Я уповноважений діяти на власний розсуд. По-друге, ми розглядаємо сьогоднішній вечір, як звичайну естрадну виставу. Адже нічого іншого в мюзік-паласі не може бути? Та якщо він стрілятиметься по-справжньому, тоді я його заарештую... Може, мені доведеться заарештувати його труп, але це від нас не залежить, чи не так? Адже ж до останньої секунди ми не можемо визначити, чи він і справді хоче застрелитись, чи ні? Може все це просто номер, трюк?

— Але уявімо, що він застрелиться. Тоді ви заарештуєте труп, як труп самовбивці, й візвезете його в морг? — спітав директор. — І ніякого похорону?

— Ніякого!

— Чудово, — посміхнувся директор.

* * *

Уночі до мюзік-паласу потяглися каравани розкішних лімузинів. Дами у вечірніх туалетах, чоло-

31

віки у фраках, генерали в повній парадній формі, кінозірки, журналісти, свинячі, нафтові та інші королі — кого тільки не побачили цього вечора швейцари музік-паласу!

Веселий сміх, голосні розмови, збуджені обличчя — давно в залі не було такої жвавої публіки. Всі дивилися на порожню сцену, посеред якої стояв невеличкий столик. На ньому блищав графин з пуншем і лежав пістолет.

— Як ти гадаєш, ми ще встигнемо сьогодні на вечерю до Майкла? — звернулась блондинка в чорній, усипаній діамантами, сукні до свого сусіда.

— Я гадаю, що встигнемо, моя люба. Все це відбудеться дуже швидко!

— Ви знаєте останній анекdot про самоубивць? — чулося в іншому кінці залу. — Ні? Та що ви! Джентльмен приходить додому й застає...

— Знаємо! Знаємо!..

— Нарешті, дирекція музік-паласу взялася за розум! Варто було їм вигадати справжній номер, і в залі з'явилася справжня публіка...

— Я хочу, щоб цей студент не застрелився, а отруївся... Ви розумієте? Тоді б ми могли побачити всі подробиці від найперших конвульсій. Сідней, може, ти підеш до директора й домовишся, щоб замість кулі вжили отруту?

— Тихше, тихше! Директор!

Директор вийшов на сцену.

— Леді і джентльмени! — сказав він. — Ми зібралися, щоб побачити небуваний, унікальний, феноменальний атракціон: самовбивство! І ви його побачите, леді і джентльмени! Я б сам пустив собі кулю в лоб, — посміхнувся директор — коли б не справдив ваших сподівань! Отже, студент Брестон-

ського коледжу Дік Стівенс вирішив розрахуватися з життям... Хто може обвинувати нас, леді і джентльмени, що ми чинимо антиморально, всупереч гуманізму? Ні, ми гуманісти! Хто може сказати, що в нашій країні людина не вільна порядкувати своїм життям? Я хочу подивитися на цього типа!.. Отже, дозвольте відрекомендувати вам містера Стівенса, героя сьогоднішньої ночі! Дік Стівенс!

Дік Стівенс вийшов з-за лаштунків.

— Будьте знайомі! — підморгнув директор публіці й вийшов.

Дік посміхнувся.

— Я радий, що провести мене в останню путь зібралося таке вишукане товариство!

Підлещені леді і джентльмени зааплодували.

— Я — студент, — продовжив самовбивця. — Мріяв стати інженером... Але мене за несплату за навчання вигнали з коледжу. Треба було якось жити далі. Я побував на західному й на східному узбережжі, бродив, шукаючи роботи, по Каліфорнії й Алабамі... Потім почалася війна, і я поїхав до Європи. Я воював за Америку й не думав про своє життя, бо знову, що за моєю спиною тисячі людей на фермах і в містах... І я захищав їх, я воював за вас, леді і джентльмени... Коли я повернувся з Європи, мені треба було знову дбати про хліб, про дах над головою... Я не міг знайти роботу. Я зрозумів, що Америці наплювати на мене... На мене й на тисячі таких, як я!

— Це вже занадто! — загув чийсь бас. — Це пропаганда!

— Не стомлюйте себе розмовами! — крикнула дама з першого ряду. — Стріляйтесь!

Стівенс узяв із столу револьвер і підніс його до скроні.

Серед запалої тиші почувся сварливий голос старої леді:

— Далеко цікавіше було б, коли б він отруївся! Ми б побачили все по порядку...

Дік почув це й опустив пістолет.

— Ви хочете, щоб я отруївся? — спитав він у публіки — Може, є справді вибрати якийсь інший, більш ефективний спосіб, ніж куля?

— Отруту! — верещала стара леді.

— Харакір! — радили згори.

Дік стояв мовчи. Він дивився на шикарних випущених панів, що біснувалися в залі, вибираючи для нього спосіб смерті, на жінок у діамантах, вартістю яких можна було б забезпечити життя тисячам голодних... І всі вони хочуть його смерті. Звичайно, тут немає жодного з простих американців — робітників, фермерів, тих, кого на кожному кроці чекає голодна смерть... Тут зібралися вороги, і він, Дік Стівенс, розважає їх... Цих дикунів... Цих зајерлизих людоїдів...

— Харакір!

— Хай пов'ситься!

— Дайте я його сам застрелю!

Дік дивився на збуджений партер. Презирством і гнівом сповнювалося його серце. Ще хвилина — і Дік скерував би дуло пістолета в зал. Так, але в стволі тільки одна куля — поменшає тільки на одного людоїда А треба зробити так, щоб усі ці банківі ділки й спекулянти загинули... Треба боротися за Америку, очищену від цього бруду...

— Леді й джентльмени! — Дік підніс руку. — Я передумав! Я не кінчатиму рахунок з життям! Як-

що я й помру, то в кращому товаристві і з більшою користю! Не марно! — Дік повернувся й пішов за лаштунки.

- Джентльмени, нас обдурили!
 - Шахрайство! Афера!
 - Ви заарештовані! — сказав лейтенант О'Лері, поклавши руку на плече Дікові Стівенсу.
 - За вішо? — здивувався Дік.
 - По-перше, за обвинуваченням у шахрайстві та в шарлатанстві. По-друге, ви намагалися покінчiti життя самогубством, а це переслідується законом. По-третє, ви порушили контракт!
 - Але при чому тут шахрайство?!
 - Ви обдурили товариство, — сказав О'Лері, — а це найгірше ошуканство!..
- «Шахрая» й «порушника контракту» вже везли до участку, а в залі продовжувало бушувати «вишукане товариство». Воно шкодувало витрачених грошей і втрачених сподівань...

С. Г. АДАМС

Паніка у Вашингтоні

Роздiл з романа «Грабiж»

У романі розповідається про те, як гангстер-мільйонер Страбо з допомогою крупних чиновників військового міністерства затіває грандіозну аферу. Він пускає в продаж препарат «тозерит», який нібто запобігає згубній дiї променів атомних бомб. З метою збільшити збут «тозериту», Страбо організує відповідну «рекламу», тобто інсценує «атомний вибух».

Цієї душної червневої ночі, скоро після дванадцятої години багатомудра столиця «найрозумнішої й найцивілізованішої держави на свiті» збожеволіла, впала в сказ, почала буйствовать в припадкові дикої паніки. Протягом кількох годин — від пiвночі до свiтанку — мiсто було охоплене жахом. Гострий приступ тваринного страху, здавалося, цiлком помутив rozум людей. Коли зiйшло сонце, Вашингтон являв собою картину цiлковитого розладу всiх громадянських i психологiчних зв'язкiв.

Увечерi напередоднi у Фiла Кiмберлi був тривожний настрiй i вiн не знов, що з собою робити... Працювати не хотiлося. Нехотя пообiдавши в «клубi патрiархiв», Кiмберлi зiбрavся вже булойти, коли до залу забрiв екс-сенатор Томас Гормюллi i запропонував зiгрati на бiльярдi, але хай Кiмберлi дасть

йому фору п'ятнадцять з п'ятдесяти. Зіграли партію й почали другу. Але тут появилися ще два члени клубу й примусили Кімберлі та колишнього сенатора сісти за карточний стіл, щоб скласти четвірку для бріджа.

Давно вже було сказано: «Це остання партія», — а гра все ще тяглась й тяглась, як це часто трапляється в бріджі. Раптом старий суддя Сендз підвів голову.

— Хто-небудь, крім мене, чув це? — спитав він.

— Я, — відгукнувся британський аташе Кейрнс.

— Вибух і, здається, недалеко, — висловив припущення Гормюллі.

На порозіявився один із членів клубу.

— Яскравий був зараз спалах, — сказав він. — Я сидів біля вікна. Еліскавка ніби, але дивно: грім ударив тільки раз. Прямо над головою.

— Пас, — байдуже процідив дипломат.

Пішла друга година ночі, а гра все ще не щастило закінчiti. Раптом із кімнати, що виходила вікнами на вулицю, вбіг ще один член клубу.

— На вулиці казна-шо койтесь! — крикнув він.

Гравці почули безперервний гул, до якого впліталися крики. Суддя кинув карти.

— Чи не розійтися нам, джентльмени? Схоже на щось серйозне.

Кімберлі схопив шляпу, кинувся до виходу й широко розчинив надвірні двері.

Тротуарами й мостовою Коннектікут-авеню бігли люди. Їх скривлені, бліді обличчя були звернені до неба. Декотрі падали й лишалися лежати на брукові. Якийсь зовсім голий чоловік проскакав галопом посеред вулиці.

— Диявол! Прокляття! — гукав він, і його гучний голос було довго чути по тому, як він зник уже з очей.

У будинку трохи навколо від клубу літня худенька жінка висунулася з вікна другого поверху і з вигуком: «Hi, краще вже зразу!» — кинулася вниз. Вона впала на розкритий парусиновий навіс поверхом нижче. Під вагою тіла парусина лопнула, і жінка полетіла далі, потрапивши просто в ящик з квітами.

Вдалини вили поліцейські сирени, сигналив горн. На високому ганку, виструнчившись по-військовому, стояла ставна постать й замогильним басом пропіщала:

— Однаково на той світ вас із грішми не пустять!

Декотрі з тих, що бігли, на ходу викидали з кишені гроші. По тротуару із дзвоном котилися монети. У повітрі мелькали доларові папірці. Ніхто не зупинявся.

Основний потік людей нісся до Джексон-скверу. Помітивши череваня, який судорожно чіплявся за гратовану огорожу біля входу до клубу, Кімберлі спитав:

— В чім річ? Що сталося?

Черевань беззвучно заворушив губами, відпустив гратки, впав на землю, а потім ракки поповз геть.

— Он там, угорі! Угорі! — закричала людина, що мчала мимо, показуючи дикими жестами на туманне небо.

Кімберлі кинувся в людський потік. Якщо вся Америка з'їхала з глузду, він повинен бачити, до

чого це приведе. Якась жінка, метнувшись до нього, обняла його за шию й заголосила:

- Рятуйте мене! Рятуйте!
- Од чого вас врятувати?
- Рятуйте! Рятуйте!

Кімберлі вирвався з обіймів жінки й поспішив до парку. Вгорі щось тихо, але настирливо дзижчало. Йдучи алеєю, Кімберлі чув навколо істеричні зойки, благання. Крізь листя дерев пробивалися темні плями.. Придивившись, Кімберлі зрозумів, що на деревах ховаються люди.

Вийшовши за огорожу у протилежному кінці парку, він помітив світло у вікнах фейлетоніста Лестера Свенсона і попрямував до ганку. Але в цю мить вхідні двері відчинилися, й сам Свенсон збіг східцями назустріч.

— Чорти виразилися з пекла, — пробурчав він. — Он моя машина. Лізьте в неї.

Та навіть проштовхатись до машини було не легко: дві дами у вечірніх туалетах кинулися навколошки перед Кімберлі й поповзли за ним по тротуару, хапаючи його за ноги:

— Вивезіть нас, Христа ради, вивезіть звідсіль!

— Та я нікуди не йду! — намагався вислизнути від них Кімберлі.

Але жінки рвалися до автомобіля.

— Зараз прилетить, зараз знов ударить! — ридали вони в один голос.

— Кім, не пускай їх! — люто гrimнув Свенсон.

Кімберлі відтіснив жінок на тротуар і захлопнув дверцята.

Дюйм за дюймом розчищаючи собі дорогу в юрбі, машина звернула на Пенсильванія-авеню. Весь лу-

жок перед Білим домом був запруджений фігурами, що стояли навколошках, багато хто — в нічній білизні. Представник Білого дому, лице якого в темряві не можна було впізнати, махав руками й гнав людей геть.

Далі проїхати не можна було: тут стояв поліцейський кордон. Один із полісменів, пізнавши Свенсона, порадив йому:

— Ви б до річки поїхали. Там, мабуть, знайдеться веселенький матеріальчик для газети.

Свенсон повернув машину й вивів її на бічну вулицю, де людей було менше. Нарешті, Кімберлі дістав змогу запитати:

— З чого це все почалося?
— Ви хіба не чули вибуху годину тому?
— Ніби чув.

— От і все. А вони вирішили, що на місто вчинено наліт.

Свенсон чортіхнувся й різко загальмував. Машина з одчайдушним скрипом зупинилась, мало не наїхавши на крісло з паралітиком, яке котив рослий лакей у наспіх накинутій ліvreї. Очі хворого були заплющені, губи шепотіли молитву. Тремтячою рукою він стискував довгастий аркуш паперу. На аркуші було надруковано великими жирними літерами:

«Будьте спокійні! Будьте холоднокровні! Небезпеки немає!»

— Он там на землі така ж листівка, — сказав Свенсон.

Кімберлі вийшов з машини, згріб з мостової пірець й, піdnіsshi його до освітленого щитка автомобіля, прочигав;

«Бомба, яка щойно розірвалася, не страшна. Але друга, цілком імовірно, не буде такою».

Далі, дрібнішим шрифтом, розповідалося в найсенсаційному дусі про «смертоносне проміння», про масове знищення людей, про лиху годину, яка спіткає тих, хто не захистить себе від страшної дії променів.

«Поки що небезпеки немає. Але хтозна, коли вона появиться? Може, ворог уже виступив. Поспішайте захиstitи себе від дії променів!»

— Листівка закликає до спокою й холоднокров'я... — задумливо сказав Кімберлі.

— Так, — перебив його Свенсон, — але люди звернули увагу тільки на загрозу, про яку говориться тут. Ця нісенітниця з приводу смертельного проміння й викликала всю паніку.

— Шо й казати, скомпоновано спритно, — похитав головою Кімберлі. — Вони так склали цей текст, ніби зовсім не збиралися порушувати спокій Вашингтона.

— Рука Страбо...

— Страбо?! Ну, звичайно ж... звичайно... А я, дурень, не догадався! Це ж реклама «тозериту»!

Свенсон спробував намалювати картину того, що сталося за останні години. Страбо найняв літака, який з великої височини скинув над Вашингтоном бомбу холостої дії, яка проте вибухнула з неймовірним шумом. Слідом за бомбою полетіли вниз тисячі листівок, подібних до тієї, яку вони знайшли. Все це моментально дало результат; люди зрозуміли лише одне: повітря насичене смертю, місто гине, врятуватися можна тільки втечею. І от паніка росте, мов лісова пожежа...

Коли Кімберлі й Свенсон досягли берега Потомака, їм здалося, що річка вкрита чорними повітряними кулями. Насправді ж це були люди, що стояли по шию у воді. Раптом над річкою загудів літак. Його зустріли страхітливим лементом, й голови миттю зникли під водою. Ще багато разів голови то з'являлися на поверхні, то зникали, доки, нарешті, літак не зник десь.

— Ви тільки погляньте на міст! — скрикнув Кімберлі.

На мосту було справжнє стовпотворіння. Людей спихали в воду, дехто стрибав сам. Десятки човнів борознили річку.

На березі кремезна євангелістка, одягнена в небесно-блакитний хітон, з фосфоресуючим віночком на волоссі, проповідувала на якомусь безглазому нарічі, бубнячи настирливий рефрен «аркні-оркні», і юрба, мов зачарована, почала погайдуватись і підстрибувати, гелгочучи, ніби зграя збожеволілих гусей. Люди повторювали за нею цей нісенітний рефрен: «Аркні-оркні, аркні-оркні, аркні-оркні».

— Ходімо до дідька звідсіль, поки ми теж не з'їхали з глазду, — сказав крізь зуби Свенсон.

Знайомий репортер сказав їм навздогін, що на вокзалі «Юніон» відбувається щось жахливе.

— А де ні? — озвався Свенсон.

Біля вокзальної площі автомобіль став. Далі проїхати не можна було. Розштовхуючи юрбу, Кімберлі й Свенсон з трудом добралися до перону. Тисячі людей обложили вагони. Розклад руху поїздів перестав існувати: поїзди відходили в міру наповнення. Чоловіки й жінки тіснились на площах вагонів, висіли на буферах, лізли на дахи. Ніхто не здав,

куди він іде. Люди хотіли тільки одного: тікати світ за очі з небезпечної міста.

Скрізь тільки говорили про смертоносне проміння. Передавали, що горять цілі райони. Якийсь джентльмен, стоячи на кузові грузовика, кричав про тисячі людей, нібито вбитих промінням на площі біля входу до готелю «Космополіт». Свенсон стрибнув на колесо, скопив джентльмена за барки й з усієї сили труснув його:

— Отятмесь! Ви що, сами це бачили?

— Ні, не я, але розповідав очевидець...

— Десять проти одного, що це стопроцентна брехня, — сказав Свенсон своєму супутникові. — Але перевірити треба.

Поїхали. В готелі «Космополіт» про таку пригоду ніхто не чув.

— От як створюються сенсації! — сказав Свенсон.

Літня, стримана на вигляд людина, яка при їх появлі розмовляла з портьє у вестибюлі готелю, підійшла до Свенсона.

— Ви з машиною?

— Так.

— Чи не можете ви підвезти мене до лікарні?

Свенсон з цікавістю глянув на незнайомого.

— Вас поранено?

— Ні. Я лікар. Доктор Манстріт, з міста Нью-Хоп штату Пенсильванія. По радіо викликають медиків-добровольців. В усіх лікарнях повно поранених.

— Гаразд. Ідемо в лікарню «Самарітен». Сидайте.

Лікарню було оточено щільним кільцем людей. З боєм Свенсон і Кімберлі протиснули доктора в лікарню. Гадаючи, що не він один, а всі троє лікарі, люди кидалися до них, розстібали на собі коміри, демонструючи ший й голови, нібито вкриті смертельним висипом. Усі кашляли й стогнали. Раптом страшний, пронизливий крик розітнув повітря:

— Доктор, допоможіть швидше! Вмираю...

Удень з'ясувалося, що світ все ще стоїть на місці, і паніка потроху почала вщухати. Сотні людей, що пережили гострий приступ істерії, рушили з лікарень додому.

Але страх, посіяний листівками, погнав вашингтонців у магазини. Вони кинулися скуповувати всі наявні запаси одягу з ярличками: «Оброблено тозеритом». Цілий день до пізньої ночі грузовики зі складів Страбо розвозили тюки товарів. Ті, торговці, що примудрилися забезпечити себе товарами, торгували в крамницях до десятої, одинадцятої, а хто й до дванадцятої години ночі. Ніколи ще Америка не знала такого шаленого попиту ні на які вироби. Комерційні таланти вельмишановного Мартіна Страбо проявилися за добу в усій своїй красі. Але самого Страбо не було видно: він волів цього дня ховатися в тіні. Навіть його зброєносець Перкінс не знав місцеперебування свого патрона. Або, може, вдарав, що не знає.

Після тривожної безсонної ночі кореспонденти газет зібралися у своєму клубі. У всіх у голові було тільки одне. І загальну думку висловив представник «Нью-Йоркського регистру»:

— Отже, Страбо ще раз показав Америці носа.

— А ви доведіть, що це він, — обернувся до нього репортер «Клівлендської реклами».

— Що там доводити? Невже ви маєте сумнів у тому, що це діло рук Страбо?

— Анітрохи не сумніваються. Не такий я вже дурень. Але я хотів би мати докази. Може, тоді пощастило б сказати про це кілька слів у газеті...

— Ха, ха, всі не від того, щоб мати «докази!» — вигукнув репортер «Зорі Сен-Луї».

— Одна з тих справ, про які всі знають, але ніхто не сміє заїкнутися в пресі!

— Так або інакше, але на Страбо чекають неприємності, — сказав кореспондент «Чікагської хроніки»

— Неприємності? На Страбо? — позіхнув представник «Пошти». — Нічого йому не зроблять.

— Ви певні в цьому, га? Готовий битися об заклад, що конгрес призначить розслідування за всіма правилами.

— Я ставлю на Страбо. Чи відомо вам, скільки членів конгресу він купив, а скількох «контролює»?

— Гадаю, не більше як півдюжини.

— Тепер додайте всіх конгресменів, що перебувають на утриманні у Піма Олей, власника авіаліній, з яким Страбо так міцно зв'язаний.

— Ну, скажімо, ще двадцять п'ять конгресменів.

— Гаразд. А Матценден, гарматний король, а Келлерлі Сміт, стальний магнат, а інші з банди урядових підрядників?! Тут уже буде не блок, а справжня блокада. Адже ж вони всі замішані.

— Патріоти всі, як один, — сказав Свенсон, — і крапка.

— Бізнес лишається бізнесом, — зауважив представник «Реклами». — І, скажу вам, вельми непоганий бізнес для Страбо і К°.

— Ще б пак! — підхопив кореспондент «Пошти». — У мій час ніхто б і подумати не міг про таку карколомну рекламу, до того ж без жодних витрат! Можете вважати, що вони продадуть мінімум двадцять мільйонів пар штанів, насищених «тозеритом».

— І «тозеритові» забезпечено славу; він увійде в словники і в історію, — додав репортер «Регістру».

— А ви справді вважаєте, що блок фінансових тузів не допустить розслідування? — спітав співробітник «Зорі» свого колегу з «Пошти».

— Абсолютно певен. Вони акціонери підприємств Страбо, а він їх акціонер. Спільні фінансові інтереси, от і все. Звичайно, вони діють через підставних осіб Ех, коли б мені дозволили розповісти про це, я б всю їхню банду вивів на чисту воду, показав би всьому світові їх брудне нутро!

— У тому вся ї штука, — ляснув його по коліну кореспондент «Оглядача», — що ніхто вам цього не дозволить. У тому вся ї штука!

Півдоларове оповідання

У парку було безлюдно. Похмурий чоловік — років п'ятдесяти чи сорока, а то й шістдесяти — сів поруч на лавку.

— Не дають ходу старим,— зітхнув він, розгортаючи газету на сторінці «Попит і пропонування праці». Потім, скоса оглянувши мене, промовив:

— Хелло, друже, чи нема долара?

Я витяг з кишені дві монети по півдолара.

— Все, що маю! — сказав я.

— Теж на мілкому?

— Давно!

— Рід занять?

— Пишу оповідання.

— Важка справа! — пощулівся він і тісніше зачутався у свій старенький піджак. — Послухай, лішень, я знаю одну історію. Дуже цікава історія. Пригодиться для оповідання. Продаю її за півдолара.

— Оплата після прослухання, — сказав я. — Коли мені сподобається, звичайно.

— Історія про доктора, — промовив він, посміхнувшись, — на прізвище Спраг, Харвей Дрейк Спраг. Чув коли-небудь?

— Ні.

— Він був молодчина. Кращим учнем закінчив коледж медицини. Всі пророчили йому блискуче майбутнє... Він улаштувався в Нью-Йорку, але знаєш, як у нас важко починати молодим, — справи не те, що йшли, а так, ледве плентались. Він був спеціалістом шлункових хвороб. Але сам поміркуй, які хвороби можуть бути в порожньому шлунку? А в більшості животи ж порожні...

Оповідач озирнувся — в парку, як і раніше, було безлюдно.

— Двадцяти восьми років, — вів далі чоловік, — Спраг все ще ледь-ледь зводив кінці з кінцями. Як і слід, в цей час він зустрів дівчину. Через кілька днів Спраг міг з ким завгодно битися об заклад, що кращої за неї нема, не було і не буде жодної дівчини на всьому світі...

Словом, він оженився... А справи йшли все гірше. Щоб якось протриматись на поверхні, Спраг заляшив у борги, відмовляв собі в найпотрібнішому — запам'ятай: собі, а не їй! Він схуд, став нестриманим... Тут на його шляху стала велика спокуса. Звичайно, це була чиста афера, як і більшість подібних справ. Але Спраг перебував у безвихідному становищі... Словом, він з одним ділком, якимось Торрінгтоном, організував виробництво й продаж патентованих ліків — рідини, гидкої на смак, яка, коли вірити рекламі, за тиждень виліковувала навіть застарілий ревматизм. Рідина складалася з наркотиків та імбиру — більше там нічого не було. Пляшка її коштувала кілька центів, а продавалась за півдолара. Гроші потекли до лікаря якщо й не рікою, то досить бурхливим струмком. І раптом місіс

Спраг занедужала. Лікар не хотів вірити своєму власному діагнозу, але все показувало на сильний ревматизм... Найкращі спеціалісти оглядали її, дивувались незвичайно сильному перебігові хвороби і одностайно підтверджували діагноз Спрага. Приступи ревматизму все дужчали й повторювались майже щодня... Але хвора тільки посміхалась. «Чого мені журитися,— говорила вона,— лікар Спраг мене вилікує!». Адже вона не знала, що патентована рідина Спрага ніщо інше, як блеф, міраж, шахрайство... Були перепробувані всі засоби, але хвора не почувала себе краще. «Дай мені, нарешті, свої ліки,— попросила вона чоловіка,— я почуваю, що вони мене врятають!».

І хоча Спраг знов, що його ліки тільки на час заспокоють болі, він не наважився сказати дружині правду. Спраг давав їй ліки, будучи певним, що гірше, в усякому разі, не буде... «Я почуваю себе краще,— сказала дружина через тиждень,— ти вже майже вилікував мене!».

І лікар Спраг мусив посміхатись, хоч на душі у нього шкребло... Через місяць її оглянув дуже відомий спеціаліст і здивувався: «Вона одужала! Ніяких ознак ревматизму! Ваші ліки — подиву гідні!».

Але лікар Спраг знов, що його ліками не можна вилікувати навіть муху, не те, що людину. Значить, його дружина весь час була хвора не ревматизмом, а чимось іншим! І всі ці «світила» та «авторитети» були такими ж аферистами, шахраями, як і він, лікар Спраг! І вся медицина в країні — це гонитва за доларом, шахрайство і обман, помножені на неуцтво... Лікар Спраг запив, перестав працювати, опустився... Коли він почав приходити до пам'яті,

він уже був на самому дні, і треба було все починати спочатку... Еге ж, смішно? Адже смішно, що в якомусь лікареві Спрагові в наш час, в наших умовах, заговорили залишки совісті?! Адже це анекдот!

Чоловік згорнув газету, поклав її в кишеню і озирнувся.

— Що ж сталося з його дружиною? — запитав я.

— Коли він продав свій патент і розорився вщент, вона його покинула і втекла з Торрінгтоном — колишнім компаньйоном Спрага. Тоді Торрінгтон жив непогано... Ну, як, я одержу свої півдолара?

Я віддав йому монету.

— Мені час! — сказав він, встаючи. — Надобраніч!

— Надобраніч, лікарю Спраг! — мовив я.

— Не вгадали, — повернувшись, кинув він, — я Торрінгтон!

Він зник за деревами, і тої ж миті з-за них вийшов довготелесий суб'єкт з гострими очицями. Побрязкуючи монетами в кишені плаща, довготелесий підійшов до мене.

— Підчепили вас? — запитав він. — На скільки? На п'ятдесят центів?

— А ви хто? — запитав я.

— Сержант Батлер, із загону по боротьбі з жебрацтвом! Самі розумієте, ми дозволяємо цим канюкам працювати тільки в тому випадку, коли вони платять нам частину свого заробітку. От і доводиться перевіряти, на скільки він вас обчистив. Він мені дав двадцять центів, значить, ви йому дали п'ятдесят, правда?

— Містер Торрінгтон, — сказав я, — повідомив мені цікавий факт із своєї біографії. Мені здається, це варте півдолара!

— Торрінгтон! — засміявся сержант. — Коли б не так! Це Сем Тобін — сценарист і драматург. Жебрачить уже три роки — хоч долар за день, та заробить! Адже не кожен письменник, — я не говорю про патентованих голлівудців, — стільки заробляє тепер... Так що Сем Тобін має рацію: якщо не хочеш пристосовуватись, лишається тільки жебрачити... Торрінгтон! Здорово видумано!..

...Я встав і пішов на Першу авеню, щоб купити на останні півдолара палеру і записати свою зустріч з колись знаменитим сценаристом і драматургом Семом Тобіном.

французький подарунок

Біль Даусон був молодий, але багатонадійний американський письменник. Йому не минуло ще й тридцять років, а він уже встиг написати з десяток наклепницьких статейок проти борців за мир, зробити кілька доносів у комісію по розслідуванню антиамериканської діяльності на своїх друзів, згвалтувати 13-річну негритянку, яку потім лінчували за «приставання» до білого джентльмена, і навчився брати хабарі.

Цього грудневого дня крива щастя Біля Даусона ще вище підскочила вгору. Редактор найпопулярнішого в гангстерських колах товстого тижневика для сімейного читання «Домашнє вогнище» запросив його до свого службового кабінету.

— Отже,— говорив редактор, втопивши в Біля свій тупий погляд убивці,— я плачу вам два долари за слово. Мені потрібне новорічне оповідання. Ви, звичайно, добре розумієте, що мусить бути в оповіданні, за яке платиться по два долари за слово?

Скорочений переклад.

Біль глянув на редактора своїми чистими голубими очима пройдисвіта й відповів:

— О'кей, завтра оповідання буде у вас на столі, але з умовою — ви платите по п'ять доларів за слово.

— Негідник! — завершав редактор. — Де ваша совість?!

— Я вважаю, що відсутність совісті є неодмінною рисою автора, який пише для вашого журналу,— спокійно відповів Біль.

— Геть з моого кабінету, мерзотнику,— прохрипів редактор,— і сідайте писати! Я плачу вам, грабіжнику, по п'ять доларів за слово.

Та Білю Даусону не пощастило того дня написати оповідання. На радощах він хильнув з друзями. А пізно ввечері його дружина Мейбл з допомогою своєї приятельки — фешенебельної повії — його полюбовника — фінансового туза — поклали письменника, який вже не тримався на ногах, у ліжко, і він моментально заснув.

Опівночі Біль прокинувся від якогось стусана. Він розплющив очі й мало не знепритомнів. У нього в головах стояла худорлява постать покійного дядька Майкла. Небіжчик за життя був невдахою й помер у холодній, нетопленій хижі від запалення легенів. У свій час він вдався було до Біля по допомогу, але той швидко відшив свого горопашного родича.

Тепер Біль не знов, що привело покійного дядечка до нього. Чи він з'явився, щоб потягти свого небожа в пекло, чи просто, рознюхавши, що він має одержати високий гонорар, приплектався з того світу канючити долари... Але покійний дядько

Майкл не виказував ніяких агресивних намірів. Ніби прочитавши потайні думки Біля, він скромно кашлянув у кістляву руку, лагідно посміхнувся й сказав глухим, трохи простудженим голосом:

— Ти, хлопче, не турбуйся, я давно вже забув усі прикрості, та й гроші мені тепер не потрібні... Просто засумував за родичем. Чи не знайдеться в тебе чарки віскі? — Привид дядька Майкла, човгаючи ногами, підійшов до буфета, налив собі склянку віскі й, умостившись у кріслі, вів далі:

— А я тобі, мій хлопчику, подаруночок приніс... Ні, ні, не славу і не гроші — це в тебе є. Я приніс тобі совість і честь. Вони, звичайно, не пасують до твоєї доларової душі, а, проте, хай... Від завтра, скільки не намагатимешся, ти не зможеш написати жодного брехливого слова.

— Але дозвольте, дозвольте! — закричав переляканий Біль. — На лихо мені здалися ваші совість і честь? У нас, в Америці, за такі речі садять у тюрму... Ви подумайте, дядечку, що станеться, коли у вашого Біля раптом з'являться совість і честь? Від мене ж відмовляться всі мої друзі!.. Згляньтеся, дядечку!..

Біль кинувся в ноги привидові, але в ту мить на годиннику пробило шість, і привид поволі розтанув у холодному, імлистому грудневому передсвітанні. Знесилений Біль ледве доплентався до ліжка і, впавши на нього, заснув важким, неспокійним сном...

Коли Біль Даусон проکинувся знову, йому здалося, що в голові у нього двадцять оркестрів грають двадцять різних маршів. Він нашвидку прийняв ванну і поспішив до ї дальні. Біля столу сиділа

весела Мейбл. Вона глянула на чоловіка своїми блискучими очима й радісно сказала:

— Ми з тобою щасливчики, Біль! Учора старий скупердяй із «Домашнього вогнища» замовив оповідання, а сьогодні приходив особистий секретар того самого містера Канті, який розікрав казну на хабарі, щоб пролізти в палату представників. Хтось пронохав про це, і ти мусиш написати статтю на захист Канті. Її обіцяють надрукувати в двадцяти столичних і ста провінціальних газетах. Крім звичайного гонорару ти ще одержиш п'ятнадцять тисяч доларів...

На фізіономії Біля заграла було задоволена посмішка, але тут раптом почав діяти подарунок покійного дядька Майкла. Цілком несподівано для дружини Біль криво посміхнувся і вичавив з себе:

— Так, але я... не можу написати цієї статті.

— Ти що, з глузду з'їхав?.. — Мейбл здивовано глянула на чоловіка.— Бідний мій хлопчуку, я ж казала — не пий багато віскі!.. Іди й сідай писати новорічне оповідання, а ввечері напишеш статтю про Канті...

Коли через дві години Мейбл зайшла до кабінету, Біль все ще сидів, схилившись над чистим аркушем паперу. У нього не підіймалася рука писати брехню.

Тоді Мейбл терміново викликала консиліум найвідоміших психіатрів міста.

— Мій чоловік збожеволів,— шепотіла Мейбл, ламаючи пальці,— він заговорив про честь і про совість! Ради бога, врятуйте його!

Психіатри злякано глянули один на одного й захитали головами... Вони довго оглядали й вистуку-

вали Біля, а потім приступили до запитань. Біль твердо знав, який сьогодні день, зумів помножити 7 на 8 і розказати два епізоди з юнацьких років Лінкольна. Та коли він почав відповідати на політичні запитання,— лікарі смертельно зблідли і розбіглися. Вони зустрілися тільки через годину в кабінеті відповіального чиновника комісії по розслідуванню антиамериканської діяльності. Ще через кілька годин чотири озброєних до зубів полісмени ввели письменника до кабінету чиновника комісії.

Як не божився Біль, що в душі він залишився тим же негідником і мэрзотником, яким був раніш, і що всьому виною фатальний подарунок покійного дядька Майкла, нічого не допомогло. Чиновник був невблаганий. Він спересердя боляче стусонув Біля під боки і обіцяв запроторити його на віки-вічні в тюрму, якщо той не викаже своїх спільників.

За два квартали від дому відпущеній під заставу Біль зустрів свого партнера по покеру — найманого вбивцю-професіонала. Біль криво посміхнувся й сказав:

— А що, організуємо завтра вечірком партію в покер?

Але його партнер поліз чомусь у кишеню і холдно відповів:

— Завтра ти організуєш партію в покер з ангелами небесними, а в мене часу немає.

У Біля боляче защеміло під ложечкою. Він хотів тікати, але в нього заклякли ноги. Якась дівчина на тротуарі сплеснула руками й скрикнула. Щось тверде уперлося йому в потилицю, почувся страшений гуркіт і раптом усе затихло...

— Та прокинься ж ти, нарешті, прокинься! — спохала Мейбл, схиливши над Білем, який упав з ліжка.

— Мейбл,— закричав він,— Мейбл, чому я живий? Як ти мене врятувала?

— Годі дуріти, Біль! — суворо сказала Мейбл.— Ти вчора назюзюкався, як осел, і заснув, мов зарізаний. А зараз уже дванадцята година дня. Вже двічі дзвонили з редакції, питали про оповідання.

— А як же мій покійний дядько Майкл?

— Що ти там верзеш? Марш мені зараз же у ванну і сідай писати. До речі, дзвонили від Канті і просили написати статейку на захист того хабарника.

— А скільки за слово? — спитав Біль і відразу ж зрозумів, що вся історія з покійним дядьком і його дивним подарунком, а також все, що сталося потім,— все це тільки сон. Він умить схопився на ноги і почав висвистувати якусь веселу пісеньку...

Оповідання було готове вчасно. Воно виявилося таким брехливим і підлим, що редактор «Домашнього вогнища» розщедрився і заплатив Білю по шість доларів за слово. Чесні американці з огидою викидали в ящики для сміття брехливу писанину, але Біля це зовсім не хвилювало. Новенькі долари шелестіли так приємно! Він написав статтю і на захист старого хабарника Канті, і саме ця стаття допомогла хабарникові пройти в палату представників. Біль одержав за статтю солідний куш. Під впливом спогадів про покійного дядька Майкла, він поставив за ті гроші важкий гранітний пам'ятник на дядьковій могилі.

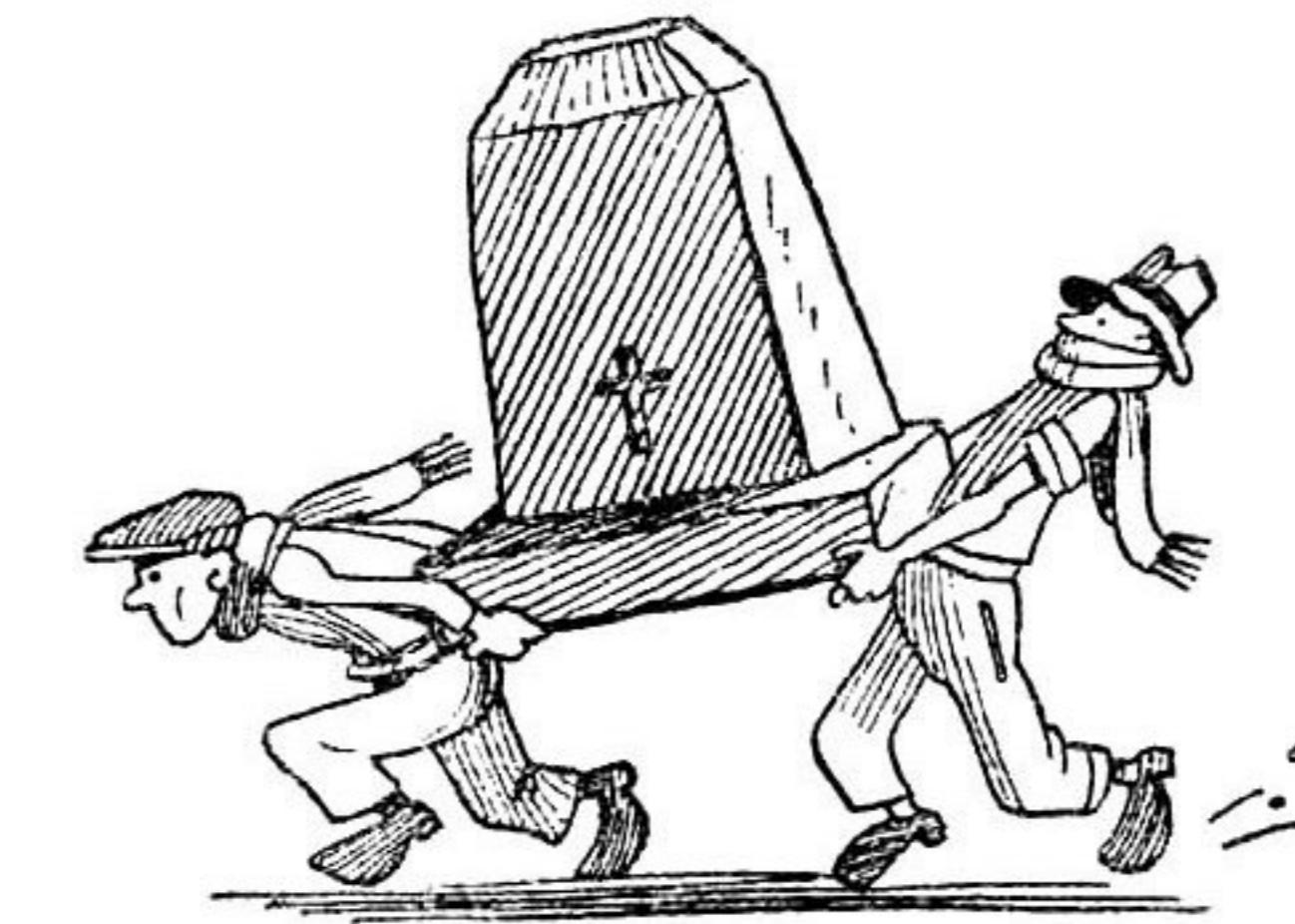
— Краще не сперечатися з мерцями,— сказав він своїй дружині Мейбл, яка здивувалася такій щедрості Біля.

У день відкриття пам'ятника Біль розповів репортерам про свій сон.

— Краще,— заявив він,— коли на могилі буде важкий камінь. Нехай старі привиди честі й совіті не стоять на нашому шляху.

Подейкують, що по тому, як історія сну Біля Даусона дісталася широкого розголосу, у Сполучених Штатах різко підвищився попит на важкі гранітні плити. Замовлення на пам'ятники надсилають письменники й журналісти, старезні політикани, сенатори і члени палати представників,— всі, всі, хто продався золотому тельцю. Переказують, що замовлення на пам'ятник надіслав з Вашингтона навіть сам... Алє на цю тему у Сполучених Штатах краще не займатися! Поговоримо знову про Біля Даусона...

Отже, Біль Даусон був молодий, але багатонаційний американський письменник...

ЗМІСТ

Стор.

Марк ТВЕН. Доларопоклонники	3
Марк ТВЕН. Як приймаються закони про асигнування . . .	11
Говард ФАСТ. Три гарні речі	18
Вілліс К. ЛАРЮ. Дік Стівенс — самовбивця	26
С. Г. АДАМС. Паніка у Вашінтоні	37
Річард КОННЕЛ. Півдоларове оповідання	50
Дж. БРІЕРЛІ. Фатальний подарунок	56
